

УДК 373. 3/5.015.31

Надія Кириленко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID [0000-0002-5982-7227](https://orcid.org/0000-0002-5982-7227)

Марія Прокопенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID [0009-0007-4876-9037](https://orcid.org/0009-0007-4876-9037)
DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/209-220

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Воєнна література виконує низку важливих функцій, зокрема історичну, морально-виховну, емоційно-психологічну, пропагандистську, катарсичну та антивоєнну, які формують суспільну свідомість, національну ідентичність та емоційну стійкість.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти формування емоційно-етичної компетентності учнів середнього шкільного віку під час вивчення воєнної літератури.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури використовується для вивчення наукових джерел, аналізу існуючих знань і концепцій; порівняльний метод – для визначення специфіки воєнної літератури – допомагає виявити подібності та відмінності між різними аспектами теми; педагогічне моделювання спрямоване на створення методичних рекомендацій та оцінку їх результативності на основі експериментів та спостережень.

Результати дослідження. Воєнна література має велике значення у формуванні особистості школярів, оскільки розвиває не лише інтелектуальні та емоційні здібності, а й сприяє вихованню морально-гуманістичних цінностей. Ці твори часто мають антивоєнний посил, навчають учнів цінувати мирне життя та уникати конфліктів, а також шукати шляхи вирішення проблем, не вдаючись до насильства. Це може сприяти розвитку емпатії – здатності співчувати з іншими, особливо з тими, хто постраждав від війни. Водночас, у залежності від контексту і наративу, підлітки можуть отримати відчуття героїзму, патріотизму та готовності до боротьби за свою країну, що впливає на їхні погляди на патріотизм і національну ідентичність.

Практичне значення дослідження визначається розробкою методичних рекомендацій та конспекту уроку, що можуть бути використані вчителями української літератури для формування у школярів емпатії, стресостійкості та розуміння соціальних явищ через вивчення воєнної літератури.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, нами досліджено методичні підходи до вивчення воєнної літератури як засобу формування емоційно-етичної компетентності та психологічної підтримки школярів. Аналіз матеріалів дозволив зробити висновки про принципи добору текстів, технології створення безпечного емоційного середовища, розвиток емоційної грамотності через аналіз творів.

Таким чином, методичні підходи до вивчення воєнної літератури дозволяють не лише поглибити літературну освіту учнів, а й підтримати їхній емоційний розвиток, формуючи моральні цінності та навички ефективного аналізу власних емоцій і почуттів, емоційно-етичну компетентність.

Перспективи подальших досліджень:

- 1. Розробка методики вивчення мілітарної літератури у старших класах.*
- 2. Застосування інноваційних технологій під час вивчення воєнної літератури.*

Ключові слова: *воєнна/мілітарна література, емоційно-етична компетентність, методичні підходи, інструмент виховання, психологічна підтримка.*

Постановка проблеми. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженому у 2024 році, визначено професійні компетентності, до яких включена емоційно-етична компетентність як «здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття, емоції, потреби та емоційні стани інших учасників освітнього процесу, керувати власними емоційними станами» (Професійний стандарт, 2024).

Воєнна/мілітарна література слугує своєрідним дзеркалом епохи, у якій створюються, відображаючи не лише події, а й настрої, переживання та сприйняття війни авторами і суспільством. Цей напрям охоплює різні жанри, такі як мемуари, щоденники, документальна проза, художні романи, поезія, драми, філософські трактати. Дослідження особливостей формування емоційно-етичної компетентності учнів середніх класів під час вивчення воєнної літератури сьогодні актуалізувалося. Вивчення мілітарної літератури в середніх класах як засобу емоційно-психологічної підтримки учнів зростає в умовах сучасних глобальних і локальних криз, які впливають на психічне здоров'я молоді, адже в сучасному суспільстві діти часто стають свідками або відчувають на собі наслідки соціальних, політичних та економічних криз, уключаючи конфлікти та війни.

Вивчення воєнної літератури допомагає учням зрозуміти ці явища та адаптуватися до змін, що відбуваються в їхньому житті та суспільстві. Це актуальний підхід у контексті сучасного світу, оскільки допомагає дітям розвивати важливі життєві навички, такі як стійкість, співчуття та моральна орієнтація, надаючи їм інструменти для кращого розуміння себе та світу навколо.

«Незважаючи на змалювання воєнних подій із різних часових площин, в сучасній українській прозі простежується тенденція до вираження думки про війну як трагедію для дитини, дорослого й цілого людства та життєствердні, оптимістичні погляди на майбутнє», – зауважує О. Слижук у статті «Трагедія війна очима дитини в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва» (Слижук, 2018).

Аналіз актуальних досліджень. Особливості воєнної/мілітарної літератури досліджують І. Акіншина, М. Варикаша, О. Слижук, Т. Качак, Г. Грегуль, Н. Ігнатів, Б. Мельничук, І. Василенко, В. Галич, Н. Ігнатів, О. Колінько, М. Коцюбинська, Г. Сиваченко, Д. Стус, Н. Колошук та ін. Науковці зазначають, що розвиток українського книжкового ринку, авторитет видань, заснованих на знахідках архівних документів, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які дають можливість широкого доступу до джерел інформації, зумовлюють популярність мілітарної літератури.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти формування емоційно-етичної компетентності учнів середніх класів під час вивчення воєнної літератури.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури використовується для вивчення наукових джерел, аналізу існуючих знань і концепцій; порівняльний метод – для визначення специфіки воєнної літератури – допомагає виявити подібності та відмінності між різними аспектами теми; педагогічне моделювання спрямоване на створення методичних рекомендацій та оцінку їх результативності на основі експериментів та спостережень.

Виклад основного матеріалу. Важливе значення для вивчення творів воєнної тематики для учнів середнього шкільного віку мають принципи відбору текстів, які мають ґрунтуватися на вікових особливостях школярів, морально-етичних аспектах, виховних цілях. Перш за все, важливо обирати твори, які відповідають емоційному та інтелектуальному розвитку дітей цього віку, сприяють формуванню критичного мислення, емпатії та моральних орієнтирів. Ю. Шинкарик у дослідженні «Світоглядно-формуючі впливи дитячої літератури в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну» наголошує: «формування особистості відбувається з найменших років: читаючи з дитинства якісну літературу, ми закладаємо у процес виховання своєрідне підґрунтя. Беззаперечно, що література для дітей є вагомим складовою у книговиданні, а тому опублікування дитячої літератури в Україні має безупинно розвиватись і вдосконалюватись» (Шинкарик, 2019). Твори повинні бути адаптовані до рівня розуміння учнів, не перевантажувати їх важкими психологічними ситуаціями, однак водночас викликати в них глибоке усвідомлення трагічних наслідків війни.

Дослідники Т. Качак та Т. Близнюк у статті «Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва» зазначають: «у книжках і

розмові з дітьми про війну важливо правильно розставити акценти, не травмувати їх. Дуже прикро, що в українських дітей до універсальних дитячих досвідів і проблем, таких як дорослішання, дружба, стосунки з ровесниками і батьками, перехід у нову школу та інших речей, додається ще один досвід – трагічний досвід втрат від війни. Писати про це може і вміє не кожен автор» (Качак, Близнюк, 2024).

Також суттєво, щоб твори воєнної тематики мали збалансовану подачу героїчних і трагічних аспектів війни, дозволяючи учням побачити не лише мужність і відвагу, але й людські страждання, моральні дилеми, що постають перед героями в екстремальних умовах. Це сприяє розвитку емпатії та здатності співпереживати іншим. У творах мають бути зображені реальні життєві ситуації, з якими можуть зіткнутися люди в умовах війни, але вони повинні бути представлені таким чином, щоб не спричинити у підлітків занадто сильного емоційного шоку.

Варто враховувати історичний контекст і культурні особливості, що допоможуть учням краще розуміти національну історію, зокрема історію війни, боротьби за незалежність і територіальну цілісність. Твори, які відображають події Другої світової війни, сучасні збройні конфлікти або національно-визвольну боротьбу, допомагають зберігати історичну пам'ять і підтримувати зв'язок між минулим і сучасним.

Не менш важливим є принцип гуманізму та виховання миротворчих цінностей. Твори мають підкреслювати руйнівний характер війни, її жахи і несправедливість, закликаючи до збереження людяності, пошуку шляхів до миру, розвитку толерантності і взаємоповаги. Це дозволить школярам зрозуміти, що війна – це не лише зовнішні бойові дії, а й внутрішній конфлікт між людськими цінностями та прагненнями.

Також вагомим є збалансоване зображення героїзму, патріотизму, страждань та жахів війни, що дозволяє сформувати у школярів розуміння важливості миру і гуманізму. Урахування історичного та культурного контекстів, а також наявність позитивних моральних уроків, які можна засвоїти через літературні образи, є істотними при доборі таких текстів. Водночас необхідно уникати надмірно жорстоких, травмуючих описів, особливо якщо твори можуть викликати сильний емоційний стрес або тривогу у підлітків. Тексти повинні також сприяти вихованню поваги до історичної пам'яті, збереження національних цінностей, розуміння морального вибору в критичних ситуаціях.

Важливим принципом є також включення творів, що зображують життя та боротьбу українського народу, зокрема під час Другої світової війни, а також сучасні воєнні реалії, щоб забезпечити учням більш глибоке осмислення національної історії та сучасних подій.

Крім того, істотним принципом є вибір текстів, які сприяють розвитку критичного мислення у школярів. Твори воєнної тематики повинні давати можливість учням осмислити складні етичні, моральні питання, такі як справедливість війни, відповідальність за вчинки в умовах конфлікту, дилеми вибору між обов'язком і людяністю. Це дозволяє не лише розвивати аналітичні здібності, але й формувати вміння приймати морально обґрунтовані рішення в складних життєвих ситуаціях.

Ураховуючи вікові особливості учнів середніх класів, важливо також не перенасичувати тексти занадто складними для їхнього розуміння соціально-політичними аспектами. Проте твори, що містять глибокі психологічні переживання, питання особистої та колективної відповідальності, збереження гідності в умовах війни, повинні бути обов'язковими для включення в навчальний процес, оскільки вони стимулюють розвиток моральної свідомості підлітків і допомагають краще зрозуміти, яким є наслідок війни для кожної окремої людини, сім'ї та суспільства загалом.

Отже, добір творів воєнної тематики для середніх класів має бути продуманим, збалансованим і чутливим до вікових, психологічних та моральних аспектів, зважаючи на необхідність не тільки освітнього, а й етико-емоційного розвитку учнів.

Створення безпечного емоційного середовища для обговорення воєнної літератури є надзвичайно важливим аспектом, адже тема війни може бути психологічно важкою і викликати сильні емоційні реакції в підлітків. Зважаючи на це, важливо застосовувати такі технології та стратегії, які сприятимуть відкритому, але одночасно чутливому обговоренню цих суттєвих, але болючих тем:

1. Підготовка учнів до теми. Перед тим, як розпочати обговорення текстів воєнної тематики, важливо провести підготовчу бесіду, в якій учнів інформують про зміст твору, можливі емоційні реакції та важливість обговорення цих тем у безпечному контексті. Це може бути коротка лекція або обговорення правил поведінки під час дискусії, де учні зможуть вільно висловлювати свої думки, при цьому зберігаючи повагу до думок інших.

2. Створення атмосфери довіри та взаємоповаги. Викладання воєнної тематики потребує уваги до емоційних переживань учнів. У класі важливо створити атмосферу підтримки, де кожен учень може висловити свої думки без страху бути осудженим. Це включає в себе активне слухання, безперервну підтримку і позитивний зворотний зв'язок, який забезпечить відкритість учнів.

3. Вибір літератури з урахуванням психологічних особливостей. Суттєво обирати твори, які будуть зрозумілі та доступні учням, не перевантажуючи їх надмірною жорстокістю або психологічною напругою. Тексти, які зображують складні моральні питання, страждання людей, можуть бути корисними для розвитку емоційної чутливості, проте істотно враховувати ступінь готовності учнів до сприйняття цих тем.

4. Методи групового обговорення та рефлексії. Організація обговорення у малих групах дозволяє кожному учню висловити свою думку, не боячись втратити увагу або бути осудженим. Після цього можна організувати загальне обміркування, на якому учні діляться своїми враженнями, обговорюють, як вони сприймали твір, як реагували на різні ситуації, що виникали у книзі. Важливо використовувати методи рефлексії, де учні можуть поділитися своїми емоціями після аналізу.

5. Використання творчих завдань. Після прочитання текстів можна запропонувати учням виконати творчі завдання, що дозволяють їм виразити свої почуття і роздуми у більш безпечний і контрольований спосіб. Це може бути написання листа герою твору, створення малюнка чи створення короткого есе, де учень може відобразити власне ставлення до теми війни, її впливу на людей і суспільство.

6. Техніки «гарячого стільця» та «круглого столу». Використання цих методів дозволяє всім учасникам дискусії бути рівноправними, де кожен має можливість висловитися. «Гарячий стілець» – це коли учень займає місце в центрі і стає «головним героєм» обговорення, а решта класу ставлять запитання або висловлюють думки щодо його позиції. Такий метод дозволяє створити емоційний простір для глибшого аналізу і допомагає відчувати себе частиною групи.

7. Залучення підтримки фахівців (психологів). У разі, якщо тема війни може викликати сильні емоційні потрясіння у школярів, варто залучити шкільного психолога, який зможе провести додаткові заняття або індивідуальні консультації, допомогти учням впоратися з емоційними наслідками. Це суттєво, якщо деякі школярі мають особистий досвід травм або переживань, пов'язаних із війною.

8. Акцент на гуманізм та збереження миру. Під час обговорень особливу увагу варто приділяти гуманістичним аспектам теми. Підкреслювати, що мета обговорення – не лише зрозуміти і вивчити історію, а й розвивати повагу до життя, людської гідності, заклик до миру. Цей підхід дозволяє формувати у підлітків домінуючі моральні принципи та стимулює їх до миротворчої діяльності.

9. Доступність додаткових ресурсів. Надання учням доступу до ресурсів, де вони можуть знайти додаткову інформацію (книги, фільми, статті), може допомогти у формуванні більш обґрунтованого і усвідомленого ставлення до теми війни. Це може включати документальні матеріали, інтерв'ю з ветеранами, свідчення очевидців.

Загалом, створення безпечного емоційного середовища для обговорення воєнної літератури потребує гнучкого і чутливого підходу до кожного учня. Важливо, щоб школярі відчували підтримку і мали можливість висловлювати свої думки та переживання без страху осуду, що сприятиме глибокому і продуктивному осмисленню текстів.

Практичні завдання для розвитку емоційної грамотності учнів через аналіз воєнних творів

Розвиток емоційної грамотності учнів через аналіз воєнних творів є важливим аспектом вивчення літератури, оскільки дозволяє школярам не тільки осмислити істотні моральні питання, але й глибше зрозуміти власні емоційні реакції на складні ситуації. Пропонуємо кілька практичних завдань, які можуть сприяти розвитку емоційної грамотності через аналіз воєнних текстів:

1. Емоційна карта персонажа

Завдання: обрати одного з персонажів твору та скласти «емоційну карту» його переживань. Учні повинні виділити ключові моменти тексту, де персонаж переживає сильні емоції (страх, гнів, відчай, надія, радість, вина, співчуття тощо) та описати, як ці емоції змінюються протягом розвитку подій.

Мета: допомогти учням краще розуміти емоційний стан персонажа, а також дати змогу порівняти свої власні реакції на подібні ситуації. Завдання сприяє розвитку самосвідомості та емпатії.

2. Аналіз емоційної мотивації персонажа

Завдання: обрати ситуацію, в якій герой твору приймає важливе рішення, і проаналізувати, які емоції спонукали його до цього вибору. Наприклад, чи діяв персонаж під впливом страху, гніву чи бажання захистити когось? Як ця емоція змінила його поведінку?

Мета: допомогти учням зрозуміти, як емоції можуть впливати на вчинки людей у межових ситуаціях, а також сприяти розвитку емоційного інтелекту.

3. Письмове есе на тему емоцій під час війни

Завдання: написати есе на тему: «Які емоції викликає у тебе війна?». Учні повинні проаналізувати власні почуття щодо війни та її наслідків, використовуючи приклади з творів, що вони вивчають.

Мета: сприяти саморефлексії та розвитку навичок висловлення і осмислення власних емоцій, а також допомогти учням побачити зв'язок між літературними подіями та реальними емоціями.

4. Рольові ігри за мотивами твору

Завдання: створити рольову гру, в якій учні мають змодельювати ситуацію з твору, де персонажі повинні зробити моральний вибір (наприклад, вибір між порятунком себе та іншого, чи відданість обов'язку або особистим почуттям). Після виконання ролей учні обговорюють, які емоції супроводжували їхній вибір і чому.

Мета: дозволити учням пережити емоції персонажів і краще зрозуміти моральні дилеми, з якими вони стикаються, а також сприяти розвитку емоційної чутливості та здатності приймати емоційно грамотні рішення.

5. Діалог з героєм

Завдання: написати лист або провести уявний діалог з персонажем твору, у якому учень ставить запитання герою про його емоційні переживання. Наприклад, «Як ти почувався, коли...?», «Що ти думав, коли...?». Завдання можна доповнити рефлексією: як учень би вчинив у такій ситуації й чому.

Мета: сприяти розвитку емпатії, допомагати учням поставити себе на місце іншого і зрозуміти емоційні реакції людей у кризових ситуаціях.

6. Емоційний калейдоскоп

Завдання: обрати одну сцену з тексту, яка викликає сильні емоції (у персонажа та в учня). Школярам потрібно створити «емоційний калейдоскоп», малюючи або описуючи різні емоції, які можуть виникнути у людини, що переживає цю ситуацію (страх, розпач, надія, злостивість тощо).

Мета: розвивати здатність учнів виражати складні емоційні стани, дати їм можливість візуалізувати емоції та зрозуміти їхній вплив на людину.

7. Дискусія «Як би ти себе почував?»

Завдання: після прочитання уривку з твору, де персонаж стикається з важким моральним вибором, організувати дискусію. Учні повинні відповісти на запитання: «Як би ти почувався на місці цього персонажа?», «Що ти відчував би в його ситуації?», «Які емоції змішуються у тебе, коли ти читаєш про це?».

Мета: сприяти розвитку навичок емоційної саморегуляції, допомагати учням краще зрозуміти свої емоційні реакції на події, які вони аналізують, та порівняти їх із емоціями інших людей.

8. Створення емоційного портрету героя

Завдання: створити емоційний портрет персонажа, в якому учні зображують його емоції через кольори, символи, слова, відповідно до переживань персонажа в певних ситуаціях. Наприклад, для героя, що переживає трагедію, можна вибрати темні кольори та певні символи.

Мета: допомогти учням виражати емоції через творчість, сприяти розвитку емоційного інтелекту та навичок невербальної комунікації.

10. Вивчення та створення «емоційного дерева»

Завдання: побудувати «емоційне дерево» героя, де кожна гілка – це різні емоції, які персонаж переживає в конкретних ситуаціях із твору. Кожен учень додає до дерева свої інтерпретації емоцій героя в контексті сюжету.

Мета: допомогти учням зрозуміти, як емоції змінюються протягом розвитку подій, а також розвивати вміння аналізувати емоційні переживання персонажів.

Ці завдання дозволяють школярам не тільки краще зрозуміти персонажів творів, але й розвивати власну емоційну грамотність, учитися розпізнавати, аналізувати і виражати свої почуття, що є важливим аспектом розвитку особистості.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, нами досліджено методичні підходи до вивчення воєнної літератури як засобу формування емоційно-етичної компетентності та психологічної підтримки школярів. На основі вищезазначеного дійшли висновків:

1. Принципи добору творів:

- Важливість урахування вікових особливостей учнів, щоб тексти відповідали їхньому емоційному та інтелектуальному рівню.

- Підбір творів із урахуванням історичного та культурного контексту, які сприяють формуванню патріотизму та розуміння національної історії.

- Баланс між героїчними і трагічними аспектами війни, що дозволяє учням формувати емпатію та розуміння наслідків збройних конфліктів.

2. Технології створення безпечного емоційного середовища:

- Використання методів групового обговорення, творчих завдань та рольових ігор, які сприяють розвитку емпатії та морального мислення.

- Забезпечення підтримки учнів під час аналізу складних моральних ситуацій у творах, а також залучення психологів у разі необхідності.

- Акцент на гуманістичних аспектах та миротворчих цінностях для виховання толерантності та взаємоповаги.

3. Розвиток емоційної грамотності через аналіз текстів:

- Завдання на розвиток емпатії, рефлексії та критичного мислення, зокрема через створення емоційних карт і портретів персонажів.

- Залучення учнів до творчих завдань, таких як написання есе, малювання емоційних портретів чи побудова емоційних дерев героїв, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Таким чином, методичні підходи до вивчення воєнної літератури дозволяють не лише поглибити літературну освіту учнів, а й підтримати їхній емоційний розвиток, формуючи моральні цінності та навички ефективного аналізу власних емоцій і почуттів, емоційно-етичну компетентність.

Перспективи подальших досліджень:

1. Розробка методики вивчення мілітарної літератури у старших класах.

2. Застосування інноваційних технологій під час вивчення воєнної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

Гречаник, С., Гречаник, Н. (2022). Емоційно-етична компетентність особистості як психолого-педагогічна проблема. *Acta paedagogica volynienses*, 2 (1), 44-49. (Grechanyk, S., Grechanyk, N. (2022). Emotional and ethical competence of the individual as a psychological and pedagogical problem. *Acta paedagogica volynienses*, 2 (1), 44-49).

- Качак, Т., Близнюк, Т. (2024). Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2 (209), 151-157. (Kachak, T., Blyznyuk, T. (2024). War in modern Ukrainian literature for children and youth. *Scientific Notes. Series: Philological Sciences*, 2 (209), 151-157. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23>)
- Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». (*Professional standard "Teacher of a general secondary education institution"*). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf
- Слижук, О. (2018) Трагедія війни очима дитинства в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*, 11, 223-230. (Slyzhuk, O. (2018) The Tragedy of War through the Eyes of Childhood in Modern Ukrainian Prose for Children and Youth. *World Literatures: Poetics, Mentality and Spirituality*, 11, 223-230. URL: https://journal.kdpu.edu.ua/world_lit/article/view/2073 (10.10.2024))
- Федорів, У. (2019) Мотив (без)домності в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Studia methodological*, 49. Fedoriv, U. (2019) The motif of (homelessness) in Serhiy Zhadan's novel "Boarding School". *Studia methodological*, 49. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15433/1/FEDORIV.pdf>

SUMMARY

Kyrylenko Nadiia, Prokopenko Mariia. Formation of emotional-ethical competence of middle-grade students during the study of military literature.

Military literature performs a number of important functions, including historical, moral-educational, emotional-psychological, propaganda, cathartic and anti-war, which form public consciousness, national identity and emotional stability.

The purpose of the article is to analyze the main aspects of the formation of emotional and ethical competence of middle school students during the study of military literature.

Research methods: theoretical analysis of literature is used to study scientific sources, analyze existing knowledge and concepts; comparative method - to determine the specifics of military literature - helps to identify similarities and differences between different aspects of the topic; pedagogical modeling is aimed at creating methodological recommendations and assessing their effectiveness based on experiments and observations.

Research results. Military literature is of great importance in the formation of the personality of schoolchildren, as it develops not only intellectual and emotional abilities, but also contributes to the upbringing of moral and humanistic values. These works often have an anti-war message, teaching students to value peaceful life and avoid conflicts, as well as to look for ways to solve problems without resorting to violence. This can contribute to the development of empathy - the ability to sympathize with others, especially those who have suffered from war. At the same time, depending on the context and narrative, adolescents can gain a sense of heroism, patriotism and readiness to fight for their country, which affects their views on patriotism and national identity.

The practical significance of the study is determined by the development of methodological recommendations and a lesson outline that can be used by teachers of Ukrainian literature to form empathy, stress resistance and understanding of social phenomena in schoolchildren through the study of war literature.

Conclusions and prospects for further scientific research. Thus, we have investigated methodological approaches to the study of war literature as a means of forming emotional and ethical competence and psychological support for

schoolchildren. The analysis of the materials allowed us to draw conclusions about the principles of text selection, technologies for creating a safe emotional environment, and the development of emotional literacy through the analysis of works.

Thus, methodological approaches to the study of military literature allow not only to deepen the literary education of students, but also to support their emotional development, forming moral values and skills for effective analysis of their own emotions and feelings, emotional and ethical competence.

Prospects for further research:

- 1. Development of a methodology for studying military literature in high school.*
- 2. Application of innovative technologies when studying military literature*

Key words: *military/military literature, emotional and ethical competence, methodological approaches, educational tool, psychological support.*

УДК 37.018.1.064-055.52-055.62:37.018.1.042-053.5

Алла Колишкіна

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-9598-1830

Олександр Колишкін

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1129-3254
DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/220-233

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ І ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті здійснено аналіз сутності категорії «культура взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку» та компонентів культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку: когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісного. Розроблено та теоретично обґрунтовано модель виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі, що складається із трьох блоків: цільового, який охоплює визначення мети та завдань моделі виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі; змістового, що окреслює принципи, компоненти змісту та форми й методи для їх практичної реалізації; оцінно-результативного та рівнів (початковий, достатній, оптимальний), за якими здійснюватиметься перевірка ефективності виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

Ключові слова: *виховання, культура взаємин, дитина молодшого шкільного віку, батьки дітей молодшого шкільного віку, модель виховання, форми і методи виховання, початкова школа.*

Постановка проблеми. Нова освітня парадигма, освітні традиції, культурні досягнення в цій галузі висувують перед освітнім процесом, закладами загальної середньої освіти та сім'єю реальні завдання щодо формування світогляду особистості, її індивідуальних переживань і творчих нахилів. Особистісно-зорієнтований підхід до